

ОСАДЧА
Ольга Валентинівна,
аспірантка Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки
НААН
oliapochta@ukr.net
(м. Київ)

ВЧЕНИЙ ЗАСУХІН ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ (1884–1922):

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ

Відповідно до здійснених історичних наукових досліджень, які проведено на основі осмислення та узагальнення літературних та архівних джерел, обґрунтована необхідність вивчення досвіду попередників у формуванні дослідницької діяльності в аграрній галузі, особливо таких учених, наукові здобутки яких активізували формування наукового забезпечення розвитку сільського господарства. У статті здійснено спробу відтворити деякі аспекти життєвої та науково-дослідницької діяльності О.М. Засухіна – вченого та одного з фундаторів сільськогосподарської дослідної справи на піщаних ґрунтах Полісся. Розкрито наукову та організаційну діяльність О.М. Засухіна на займаних ним посадах у науково-дослідних установах. Висвітлено розгортання широких наукових досліджень на Радомишльській сільськогосподарській станції, яка функціонує нині як Поліська сільськогосподарська дослідна станція імені О.М. Засухіна у с. Федорівка Малинського району Житомирської області.

Ключові слова: *сільськогосподарська дослідна справа, історичні наукові дослідження, аграрна галузь, історія аграрної науки, Радомишльська (Радомисльська) сільськогосподарська дослідна станція, Київський політехнічний інститут імені імператора Олександра II.*

SCIENTIST ZASUKHIN ALEXEI (1884–1922):

FORMATION OF SCIENTIFIC WORLD-VIEW

In accordance with the historical research carried out on the basis of comprehension and generalization of literary and archival sources, the necessity of studying the experience of predecessors in the formation of research activities in agrarian science, especially those that led to the creation of modern scientific activity, is described. In the article, too, an attempt was made to recreate some aspects of the life and research

activity of O.M. Zasukhin is a scientist and one of the founders of agricultural research on sandy soils of Polissya. A brief description of the scientific and organizational activities of O.M. Zasukhin on positions occupied in research institutions. The emergence of extensive scientific research at the Radomyshl Agricultural Station, which is still functioning in the village. Fedorivka of Malinsky district of Zhytomyr region and bear the name of its founder – Polissya agricultural research station of the name O.M. Zasukhin.

Keywords: *agricultural experiment, historical research, agricultural science, Radomyshl Agricultural Experimental Station, Kiev Polytechnic Institute named after Emperor Alexander II.*

УЧЕНЫЙ ЗАСУХИН АЛЕКСЕЙ НИКОЛАЕВИЧ (1884–1922):

ФОРМИРОВАНИЕ НАУЧНОГО МИРОВОЗРЕНИЯ

Согласно осуществленным историческим научным исследованиям, проведенным на основе осмысления и обобщения литературных и архивных источников, обоснована необходимость изучения опыта предшественников в формировании исследовательской деятельности в аграрной отрасли, особенно таких ученых, научные достижения которых активизировали формирования научного обеспечения развития сельского хозяйства. В статье предпринята попытка воссоздать некоторые аспекты жизненной и научно-исследовательской деятельности А.Н. Засухина – ученого и одного из основателей сельскохозяйственной опытной дела на песчаных почвах Полесья. Раскрыта научная и организационная деятельность А.Н. Засухина на занимаемых им должностях в научно-исследовательских учреждениях. Освещены развертывания широких научных исследований на Радомишльской сельскохозяйственной станции, которая функционирует сейчас как Полесская сельскохозяйственная опытная станция имени А.Н. Засухина в с. Федоровка Малинского района Житомирской области.

Ключевые слова: *сельскохозяйственное опытное дело, исторические научные исследования, аграрная наука, Радомишльская (Радомысльская) сельскохозяйственная опытная станция, Киевский политехнический институт имени императора Александра II.*

Відтворення повної картини історії розвитку аграрної науки в кінці ХІХ – початку ХХ ст.ст. на території українських земель пов'язані з організацією науки та особистісним фактором прогресу – діяльністю вчених та потребує проведення пошуку, збору, вивчення та аналізу біографічної та бібліографічної інформації, здобутків окремих вчених.

Так як розвиток науки неможливий без вивчення досвіду попередників, визначальна роль особистості в науці є безперечною [1]. Яскравою особистістю в

творенні історії аграрної науки є Засухін Олексій Миколайович (1884–1922), який здійснив вагомий внесок у створення сільськогосподарської дослідної станції на піщаних ґрунтах Полісся.

**Засухін
Олексій Миколайович
26 березня 1884 –
22 грудня 1922 рр.**

Народився О.М. Засухін 26 березня 1884 р. у сім'ї купця у м. Муромі Володимирської губернії [2] (нині – м. Муром, Володимирська обл., РФ). З серпня 1896 р. по червень 1902 р. [3] з відмінною поведінкою навчався в Муромському реальному училищі та закінчив повний курс по основному відділенню. Упродовж 1902–1903 рр. навчався в додатковому класі, після закінчення якого, отримав свідоцтво від 6 червня 1903 р. про закінчення 7 класів Муромського реального училища [4]. А вже 10 липня того ж року, з бажанням продовжити навчатися, подає прохання про вступ на навчання до сільськогосподарського відділення Київського політехнічного інституту імператора Олександра II [5] (нині – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»). Саме на цьому етапі життя у Олексія Миколайовича формувалось становлення його як майбутнього вченого.

Навчаючись на другому курсі навчання сільськогосподарського відділення Київського політехнічного інституту імператора Олександра II, через втрату батьками статків та погіршенням матеріально-побутових умов, звертався до директора Інституту з проханням звільнити його від оплати за друге півріччя навчання на другому курсі [6]. О.М. Засухін, як і всі інші студенти тогочасного КПІ, мав сплачувати 100 крб. за навчання, харчування, придбання навчальної літератури і потрібного приладдя. Отримавши відмову, Олексій Миколайович змушений був самостійно заробляти приватними заняттями.

Сільськогосподарське відділення Київського політехнічного інституту Імператора Олександра II стало підґрунтям для розвитку вітчизняної вищої аграрної освіти, зокрема у межах теперішнього Національного університету біоресурсів і природокористування України. З 30 вересня 1898 р.

сільськогосподарське відділення розташовувалось в теперішньому корпусі Національного технічного університету України «Київського політехнічного інституту» № 4 (хімічний корпус) та мало навчальні лабораторії, кабінети землеробства, зоотехніки, зоології, ботаніки, геології та мінералогії, лісознавства та метеорологічну станцію [7, с. 13].

Першим деканом агрономічного відділення упродовж 1889–1904 рр. був професор М.П. Чирвінський, а після нього у 1904–1908 рр. деканом був професор К.Г. Шиндлер, який, крім цього, у 1900–1911 рр. працював завідувачем лабораторії та дослідної станції для випробування сільськогосподарських машин. З 1908 по 1915 рр. сільськогосподарське відділення очолював магістр землеробства професор П.Р. Сльозкін, який також керував роботою кафедри часткового землеробства [8, с. 98]. Таким чином, формування наукового світогляду Олексія Миколайовича відбувалося під впливом лекцій відомих та видатних професорів, учених-аграріїв та педагогів свого часу.

За пропозицією В.Л. Кирпичова, ще у 1899 р. Рада інституту винесла ухвалу про запровадження на механічному і сільськогосподарському відділеннях курсу проектування, конструкції та експлуатації сільськогосподарських машин. Викладати цей курс запросили молодого інженера-механіка К.Г. Шиндлера [7]. Професор землеробства П.Р. Сльозкін читав курс із спеціального землеробства, де розглядалися проблеми родючості ґрунтів та системи удобрення [8, с. 98]. Професор В.Г. Бажаєв викладав курс із сільськогосподарської економіки та статистики. Ю.М. Вагнер, який 1898 р. був обраний професором, викладав на сільськогосподарському відділенні КПІ курс зоології. Є.П. Вотчал очолював кафедру ботаніки, створивши при ній науково-дослідну лабораторію. Саме він став засновником такої галузі науки як фізіологія сільськогосподарських рослин, а також української школи ботаніків-фізіологів [9].

Як засвідчив аналіз архівних джерел, О.М. Засухін зі шкільних років виділявся працездатністю, ерудованістю і наполегливістю. Не зменшився потяг до отримання нових знань і у студентські роки. Очевидно, це і стало причиною членства в Агрономічному гуртку КПІ, що розпочав свою діяльність 23 листопада 1903 р. за

ініціативою студентів та викладачів сільськогосподарського відділення інституту, зокрема професора А.В. Ключарьова, асистента М.Д. Протопопова та студентів А.М. Венгеровського, В.А. Колкунова, І.М. Столиці. Гурток за своєю структурою (7 секцій, 2 бюро, 2 підсекції) виконував функції окремого творчого об'єднання на принципах вільної наукової асоціації. На його зібраннях упродовж 1903–1909 рр. О.М. Засухін не лише слухав виступи тогочасних провідних учених, таких як В.Є. Брунст, В.В. Вінер, С.Л. Франкфурт та інших, а й неодноразово сам виступав з короткими доповідями. Для стимулювання самостійної роботи студентів було спеціально організовано бібліотеку. Саме в Агрономічному гуртку обговорювалися нагальні питання, які поставали перед громадською агрономією того часу, яка на рубежі XIX – XX ст.ст. постала як значне соціальне явище, завданнями якої є аналіз природних й економічних умов країни і виявлення найбільш придатних для них технічних та організаційних форм, а також вплив їх на еволюцію сільського господарства.

Практичну агрономічну наукову діяльність розпочав на машинно-випробувальній станції КПІ під керівництвом її фундатора професора К.Г. Шиндлера. Працюючи на ній практикантом, О.М. Засухін остаточно сформував рослинницький напрям свого експериментаторства на все творче життя.

З іменем О.М. Засухіна пов'язана діяльність Безенчуцької сільськогосподарської дослідної станції (1910–1912), Харківської обласної сільськогосподарської дослідної станції (1912–1913, нині – Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН), Радомишльської сільськогосподарської дослідної станції (1914–1922), що пізніше мала назву – Поліська дослідна станція ім. О.М. Засухіна і підпорядковувалася з 1968 р. Інституту картоплярства (нині – Інститут картоплярства Національної академії аграрних наук України). Зараз Поліська дослідна станція ім. О.М. Засухіна – це науково-дослідна установа, основними завданнями якої є вивчення ґрунтових покривів та розробка високоефективних органічних та органо-мінеральних добрив.

Кар'єру агронома-дослідника О.М. Засухін, як згадувалося, розпочав, ще будучи студентом у 1907 р. як практикант на машинобудівній станції Київського

політеху. В 1908 р. працював на дослідних полях Всеросійського товариства цукрозаводчиків, завідуючи дослідним полем в економії Германівка Київського повіту. В 1909 р. брав участь у проведенні системи колективних дослідів з мінеральними добривами Катеринославської губернії в якості завідуючого дослідями у Катеринославському повіті. В 1910 р. був помічником директора Безенчуцької сільськогосподарської дослідної станції в якості завідуючого дослідним господарством. У 1911 р. О.М. Засухін завідував рядом колективних дослідів Київського губземства і в 1912 і 1913 рр. був помічником завідуючого польовим відділом Харківської обласної сільськогосподарської дослідної станції.

Київське губземство у 1914 р. запросило О.М. Засухіна очолити Радомишльську сільськогосподарську дослідну станцію на пісках. Ученому вдалося ефективно вирішити організаційні питання, покладаючись на здобутий досвід у тривалому відрядженні в Прибалтійську та Польську губернії. Там О.М. Засухін вивчав питання організації дослідної справи на пісках і загалом ведення сільського господарства піщаних районів. Розроблена програма польових дослідів на Радомишльській сільськогосподарській дослідній станції значно розширювала коло її діяльності, зокрема найважливіших її відділів – рільництва, агрохімії, тваринництва, луківництва та відділу застосування. Як стверджували сучасники, виключно завдяки Олексію Миколайовичу, Радомишльська сільськогосподарська дослідна станція отримала шанс на подальше існування [1, с. 7].

Особливої уваги заслуговує аналіз основних наукових досліджень вченого О.М. Засухіна та висвітлення його результатів у науковій літературі. Адже проведення історико-наукознавчих досліджень з вивчення наукової спадщини маловідомих вітчизняних учених є актуальним й затребуваним у сучасних умовах розбудови української державності.

На початковому етапі здійснюваного нами дослідження віднайдені деякі друковані праці О.М. Засухіна [10]: статті з окремих питань в «Самарському землеробі» про вирощування кукурудзи на дослідному господарстві Безенчуцької сільськогосподарської станції; окремі розділи шестирічної збірки робіт

Безенчуцької дослідної станції; програма колективних дослідів Київського губземства за 1911 р.; результати колективних дослідів Київського губземства за 1910–1911 рр.; популярна брошура про удобрення землі; результати польових дослідів відділу луківництва Харківської сільськогосподарської обласної дослідної станції за 1912 р.; проект програми дослідів Радомишльської сільськогосподарської дослідної станції за 1915 р.; результати польових дослідів Радомишльської сільськогосподарської дослідної станції за 1915 р.; результати польових дослідів Радомишльської сільськогосподарської дослідної станції за 1916 р.; журнальні статті в «Господарстві»; основні питання піщаного району Київського губземства і деякі дані про піщане господарство Прибалтійського краю; популярна брошура «Як боротися з засухою на пісках».

Таким чином, вищесказане засвідчує важливість теоретичного та практичного доробку О.М. Засухіна. Вчений наполегливо працював на південному заході, сході й півдні, і на південному і в посушливому степу, у східній та західній частині лісостепу. А праці на Поліссі Олексій Миколайович присвятив найкращі роки свого життя, створивши сучасну Поліську сільськогосподарську станцію, яка з 20 вересня 1923 р. носить його ім'я.

Список використаних джерел та літератури

1. Дувин С. Е. Основы агроработы на песчаных почвах Полесья. Сборник, посвященный памяти А. Н. Засухина / Наркомзем Украины, Радомишльская с.-х. опытная станция им. А. Н. Засухина. 1924. Вып. 14. 92 с.
2. Список студентів першого сільськогосподарського відділення Київського політехнічного інституту імператора Олександра II за 1904–1905 рр. // Державний архів м. Києва. Ф. 18. Оп. 1-оц. Спр. 889. Арк. 43.
3. Виписка про навчання О. М. Засухіна в Муромському реальному училищі // ДАК. Ф. 18. Оп. 1-оц. Спр. 889. Арк. 109.
4. Свідоцтво О. М. Засухіна про закінчення 7 класів Муромського реального училища // ДАК. Ф. 18. Оп. 1-оц. Спр. 889. Арк. 123.
5. Заява О. М. Засухіна про зарахування до числа студентів сільськогосподарського відділення Київського політехнічного інституту імператора Олександра II // ДАК. Ф. 18. Оп. 1-оц. Спр. 988. Арк. 108.
6. Заява прохання про звільнення О. М. Засухіна від оплати за друге півріччя навчання на другому курсі // ДАК. Ф. 18. Оп. 1-оц. Спр. 988. Арк. 110.

7. Мельничук Д. О. [та ін.]. Національний аграрний університет 1898–1998 : Національному аграрному університету України 100 років. Київ, 1998. 112 с.
8. Вергунов В. А. Професор Сльозкін Петро Родіонович (1862–1927) / УААН, ДНСГБ, Укр. держ. насіннева інспекція. Київ : Аграр. наука, 2007. 180 с.
9. Список викладачів Київського політехнічного інституту імператора Олександра II // ДАК. Ф. 18. Оп. 1-оц. Спр. 777. 141 арк.
10. Москвичев С. Алексей Николаевич Засухин (некролог). *Укр. с.-г. газета*. 1923. № 1. (20 січн.). С. 6–7.
11. Беляков Г. Ф. [та ін.]. Київський політехнічний інститут. Київ : Наук. думка, 1995. С. 20–21.

References

1. Duvyn, S. E. (1924). *Osnovy ahroraboty na peschanykh pochvakh Polesia. Sbornyk, posviashchennyi pamiaty A. N. Zasukhyna* [Fundamentals of agro-labor on sandy soils of Polissya. Collection dedicated to the memory of A. N. Zasukhin]. Narkomzem Ukrainy, Radomyjskaia s.-kh. opytnaia stantsyia ym. A. N. Zasukhyna. 14, 92. [in Russian].
2. *Spysok studentiv pershoho silskohospodarskoho viddilennia Kyivskoho politekhnichnoho instytutu imperatora Oleksandra II za 1904–1905 rr.* [List of students of the first agricultural department of the Kiev Polytechnic Institute of Emperor Alexander II for 1904–1905 years] Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. 18, op. 1-ots, spr. 889, ark. 43. [in Russian].
3. *Vypyska pro navchannia O. M. Zasukhina v Muromskomu realnomu uchylyshchi* [An extract from the training of O. M. Zasukhin in the Murom real school]. ДАК, f. 18, op. 1-ots, spr. 889, ark. 109. [in Ukrainian].
4. *Svidotstvo O. M. Zasukhina pro zakinchennia 7 klasiv Muromskoho realnoho uchylyshcha* [Certificate of O. M. Zasukhin on the completion of the 7th form of the Murom real school]. ДАК, f. 18, op. 1-ots, spr. 889, ark. 123. [in Ukrainian].
5. *Zaiava O.M. Zasukhina pro zakhuvannia do chysla studentiv silskohospodarskoho viddilennia Kyivskoho politekhnichnoho instytutu imperatora Oleksandra II* [Statement of O. M. Zasukhin on enrollment as a student of the agricultural department of the Kiev Polytechnic Institute of Emperor Alexander II]. ДАК, f. 18, op. 1-ots, spr. 988, ark. 108. [in Ukrainian].
6. *Zaiava prokhannia pro zvilnennia O.M. Zasukhina vid oplaty za druhe pivrichchia navchannia na druhomu kursi* [Application for the release of O. M. Zasukhin from payment for the second semester of studying in the second year]. ДАК, f. 18, op. 1-ots, spr. 988, ark. 110. [in Ukrainian].
7. Melnychuk, D. O. [та ін.] (1998). *Natsionalnyi ahrarnyi universytet 1898–1998: Natsionalnomu ahrarnomu universytetu Ukrainy 100 rokiv* [National Agrarian University 1898–1998: National Agrarian University of Ukraine 100 years old]. Kyiv. 112. [in Ukrainian].
8. Verhunov, V. A. (2007). *Profesor Slozkin Petro Rodionovych (1862–1927)* [Professor Slyoshkin Petr Rodionovich (1862–1927)]. УААН, ДНСГБ, Укр. держ. насіннева інспекція. Київ : Аграр. наука, 180. [in Ukrainian].

9. *Spysok vykladachiv Kyivskoho politekhnichnoho instytutu imperatora Oleksandra II* [List of teachers of the Kiev Polytechnic Institute of Emperor Alexander II]. DAK, f. 18, op. 1-ots, spr. 777, 141 ark. [in Ukrainian].

10. Moskvych, S. (1923). *Aleksei Nykolaevych Zasukhyn (nekroloh)*. [Aleksey Nikuszevich Zasukhin (obituary)]. *Ukr. s.-h. hazeta* [Ukrainian agricultural newspaper]. № 1. (20 sichn.). 6–7. [in Ukrainian].

11. Bieliakov, H. F. [ta in.] (1995). *Kyivskyi politekhnichniy instytut*. Kyiv : Nauk. dumka, 20–21. [in Ukrainian].

Рецензент:

Щебетюк Н.Б., д.і.н., с.н.с.

Надійшла до редакції 19.12.2017 р.